

D.33

DİYANET İLMİ DERGİ

PEYGAMBERİMİZ HZ. MUHAMMED (SAV)
- ÖZEL SAYI -

2. Baskı

ANKARA - 2003

HURAFELER KARŞISINDA HZ. MUHAMMED (SAV)

İbrahim Sarıçam*

Hurafeler, mantıksal temeli ve gerçek hayatla ilgisi bulunmayan yanlış inanç ve uygulamalardır. Din dışı alanlarda görülmekle birlikte dînî konularda daha yaygındırlar. Irk ve din ayrımı gözetmeksizin çeşitli toplumlar arasında mevcuttur. Din bazında ele alınacak olursa, tarihte ve günümüzde yahudiler ve hristiyanlarda olduğu gibi müslümanlar arasında da görülmektedirler. Önceki dinlere ait kültürlerden bazı unsurların müslümanlar arasına taşınması ve bilgisizlik gibi nedenler, ulûhiyet, gayb, uğur-uğursuzluk ve ölümlerden yardım beklemek gibi belli başlı hurafelerin ortaya çıkmasına ve uygulanmasına yol açmıştır.¹

Batıl inanışlar ve hurafeler, çağımızın olumsuz anlamda gelişme gösteren değerlerinden biridir. Oysa ilk bakışta, pozitif bilimlerin başdöndürücü bir şekilde ilerleme kaydettiği, sosyal bilimlerin geliştiği, bilimsel araştırmaların hayatın her alanına nüfuz ettiği günümüzde hurafelere ilginin azalması gerektiği düşünülür. Ne var ki, satanist hareketler, medyumluk ve fal başta olmak üzere çeşitli amaçlarla çaput bağlamak, mum yakmak, kurşun veya mum dökmek, yanlış kurban adamak, çeşitli nesneleri uğursuz saymak gibi sayısız hurafelerin ve halk inançlarının coğrafi sınır ve kültürel seviye farkı bile tanımaksızın zamanımızda ilgi gördüğü ve insanları etkilediği görülmektedir. Hatta bunlardan bir kısmının birer meslek haline geldiği ve bu alanda modern iletişim araçlarının da kullanıldığı müşahede edilmektedir. Bu tür uygulamalara, başta inanç boşluğu ve sağlıklı din anlayışından yoksunluk olmak üzere, bilgisizlik, dini temel kaynaklarından öğrenmeme, esrarengize ve bilinmeyene karşı du-

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

1 Ali Murat Yel-Yusuf Şevki Yavuz, "Hurâfe", *DİA*, XVIII, 381-384.

yulan merak, manevî duyguları tatmin etme arzusu, ekonomik ve sosyal sorunlar gibi çeşitli faktörler sebep olmaktadır.

Bu noktada, diğer alanlardaki faaliyetlerinde olduğu gibi, Hz. Peygamber'in hurafeler karşısındaki tutumunun da günümüzde değerini ve önemini koruduğu ortaya çıkmaktadır. Hz. Peygamber bu açıdan da insanlara örnekliliğini göstermiştir. O nedenle biz bu yazıda Hz. Peygamber'in hurafeler karşısındaki tutumunu inceleme konusu yaptık. Ancak bunu yaparken, günümüzde görülen, bilinen ve yaşayan yaygın hurafeleri kaydetmek ve tartışmak amacımız dışındadır. Batıl inançlar ve hurafeler üzerinde genel olarak yazılan çok sayıda makale ve kitap bulunmaktadır.² Hz. Peygamber'in hurafelere karşı genel tutumu ve onun bu konudaki davranışlarından çıkarılabilecek ana fikir önemlidir. İslam'ın doğduğu sıralarda görülen her hurafeyi de değil, Peygamber'in tavrını ve genel bakışını yansıttığını bildiğimiz davranışlarını ortaya koymaya çalıştık. Hurafelerde bölgesel ve kültürel farklılıklar da bulunabilir. Sözelimi câhiliye döneminde Araplar arasında yaygın olan bir hurafeye o dönemde dünyanın başka bir bölgesinde veya bugün rastlanmaması mümkündür. Bütün bunların tersi durumla da karşılaşılabilir. Yani o dönemde dünyanın başka bir bölgesinde veya günümüzde yaygın olan bir hurafeye o günkü Arap toplumunda rastlanmayabilir.

Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde, insanın kaderini değiştirme iddiası taşıyan, Allah'tan başka varlıklardan yardım alma gayesi güden, insanları sağlam bilgi kaynaklarından ve sebeplere başvurmadan alıkoyan her türlü hurafe, batıl inanç ve uygulamalar açık ve kesin bir şekilde reddedilmiş ve yasaklanmıştır.

Hz. Peygamber'in hemen tüm faaliyetlerinde hurafelerle mücadele ettiği görülmektedir. Sözelimi kehâneti ve kâhinlerin eylemlerini kesinlikle hoş görmemiş, çeşitli tekniklerle gelecekte ve bilinmeyenden haber verme, gizli kişilik özelliklerini ortaya çıkarma sanatı olan ve hemen bütün milletlerde bâtıl inanç ya da folklor olarak varlığı görülen falcılığı yasaklamıştır. Araplar arasında falcılık son derece yaygındı. Câhiliye dönemi Arap toplumunda görülen ve kuşların adları, sesleri ve uçuşlarından uğursuz anlamlar çıkarma, kuşların uçuş tarzını inceleyerek yorumlar yapma veya çakıl taşı, nohut, bakla gibi maddelerle fal tutma gibi bütün fal çeşitleri Hz. Peygamber'in yasakladığı hususların kapsamına girmektedir.³

Hz. Peygamber, su dolu bardağa, güneşe, billur parçasına bakarak remil atıp se-

2 Bu konuda şu eserlere bakılabilir: Abdülkadir İnan, *Hurafeler ve Menşeleri*, Ankara 1962; Kemalettin Erdil, *Yaşayan Hurafeler*, Ankara 1999; Mustafa Uysal, *İslam'a Sokulan Bid'at ve Hurafeler*, I-II, İstanbul 1975; Martin Lings, *Antik İnançlar Modern Hurafeler*, çev. Enes Harman-Ufuk Uyan, İstanbul 1980; İsmail Lütfi Çakan, *Hurafeler ve Batıl İnanışlar*, İstanbul 1981; Ali Çelik, "Asr-ı Saadette Halk İnançları", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*, V, İstanbul 1995, s. 327-443.

3 İlyas Çelebi, "Fal", *DİA*, XII, 138-139.

cili ve kafiyeli sözlerle ve bunların yanısıra, sözgelimi çocukların vücut yapılarına bakarak gelecekleriyle ilgili tahmin yürütmek gibi daha başka usullerle gâibden haber verdiğini iddia eden “arrâf”lara ve “kâhin”lere müracaatı yasaklamıştır. Arrâfa gidip bir şey sormayı yasakladığını açıkça dile getirdiğini görüyoruz.⁴ Muaviye b. Hakem es-Sülemî adlı sahâbî, kendisine “Biz birtakım şeyleri câhiliye döneminde yapıyorduk. Kâhine gidiyorduk” deyince “Kâhinlere gitmeyin”⁵ buyurmuştur. Adı geçen şahsın “Uğursuzlukta bulunuyorduk” demesi üzerine de, kendilerinin öyle zannettiklerini, ancak buna itibar edilmemesini ve niyetlenen işten geri kalınmamasını söylemiştir. Bir grup insanın kâhinler hakkında bilgi almak amacıyla sordukları soruya “Kâhinler birşey değildir”⁶ demiştir. Kâhin veya arrâfa giderek onları tasdik etmekle iman arasında bağlantı kurmuştur. Nitekim “böyle hareket edenlerin kendisine indirileni inkâr etmiş sayılacaklarını ve namazlarının kırk gün kabul edilmeyeceğini”⁷ bildirmiştir.

Hz. Peygamber, İslam’da uğursuzluk telakkisinin bulunmadığını, uğursuzluğa inanmanın kişiyi şirke götürebileceğini haber vermiştir. Kuşun ötmesinin ve uçmasının uğursuzluk sayılmayacağını belirterek, ilginç görünen nesne ve olayların iyiye yorulmasını tavsiye etmiştir.⁸ Büyü yapmanın ve muska taşımının tevhid inancını zedeleyeceğini bildirmiştir.⁹

İslam öncesinde Araplar, başta güneş ve ay olmak üzere birtakım gök cisimlerine ve melek, cin ve şeytan gibi rûhânî varlıklara taparlardı. Bunun yanısıra, bu cisimler hakkında çeşitli batıl inançlara da sahip idiler. Sözgelimi yıldızların yağmur yağdırdığına inanırlardı. Hz. Peygamber ise bunun câhiliye inancı olduğunu söylemiştir.¹⁰ Araplar güneşin melek olduğunu¹¹, şeytanların putları mekân edindiklerini kabul ederlerdi.¹² Bir yıldızın kaymasını veya düşmesini, o beldede bir büyüğün doğmasına, yahut ölmesine, veyahut da bir felaketin geleceğine işaret sayarlardı.¹³ Hz. Peygamber bu tür inançların bâtil olduğunu bildirmiştir. Bu konudaki görüşünü açıkladığı bir

4 Müslim, *el-Câmiu’s-Sahîh*, tah. M. Fuâd Abdülbâkî, İstanbul ts., (1955 Kahire baskısından tıpkıbasım) II, 1751.

5 Müslim, II, 1748.

6 Müslim, II, 1750.

7 İbn Hanbel, *Müsned*, İstanbul 1982, II, 429; IV, 68; V, 380; Ebû Dâvud, *Sünen*, İstanbul 1981, IV, 226; Müslim, II, 175; Tirmizî, *Sünen*, İstanbul 1981, I, 243; İbn Mâce, *Sünen*, İstanbul 1981, I, 209.

8 Buharî, *Sahîh*, İstanbul 1981, VII, 17; Müslim, I, 382.

9 İbn Hanbel, I, 381; Ebû Dâvud, IV, 212-213.

10 Müslim, I, 644.

11 Âlûsî, *Bülûğu’l-Ereb fi ma’rifeti Ahvâli’l-Arab*, Beyrut ts., II, 215 vd.

12 Âlûsî, II, 197.

13 Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, İstanbul ts., VII, 4569; Ali Çelik, V, 334 vd.

olay şöyle gelişmiştir: Bir gece vakti Hz. Peygamber sahabilerle birlikte otururken bir yıldız kayar ve ortalığı aydınlatır. Bunun üzerine câhiliye döneminde böyle bir durumda ne dediklerini yanındakilere sorar. Onlar da “*Bu gece büyük bir adam doğdu; büyük bir adam öldü’ derdik*” cevabını verirler. Bunun üzerine Hz. Peygamber “*Yıldız ne bir kimsenin ölümü için kayar, ne de dünyaya geldiği için*”¹⁴ der.

Kırlarda yaşadığına, çeşitli renk ve şekle girerek insanlara görüldüğüne, onları yollarından saptırıp helâk ettiğine, kılıçla vurulan ilk darbeye öldüğüne, ikinci darbede ise dirildiğine inanılan ve efsânevî bir varlık olan “*Ğûl*”¹⁵ hakkında Hz. Peygamber “*Ğûl yoktur*”¹⁶ buyurmuş, bu türden hayaletlerin varlığına dair telakkilerin bâtil olduğunu kesin bir şekilde ifade etmiştir. Bunun yanında, câhiliye inançlarının kalıntısı olarak bir hayâletin görünmesi durumunda besmele çekmek ve ezan okumak gibi müslümanların maneviyatını güçlendiren uygulamalar da tavsiye edilmiştir. Anılan efsane, çeşitli bölgelerin yanısıra Anadolu’ya cadı, umacı, dev anası ve aynı kökten olmak üzere gulyabani gibi adlarla geçmiştir.¹⁷

Hz. Peygamber, Arapların Kâbe ve Mekke’nin kutsallığıyla ilgili inançlarını hurafelerden arındırmıştır.

İslam’ın doğduğu sırada cincilik, düğüm atmak, üfleme fal okları ve yıldızla bakmak gibi usullerle yaygın bir şekilde putperestlikle birlikte uygulanmaktaydı. İslam buna şiddetle karşı çıkmıştır.¹⁸ Sihir-büyü yapılmasını Hz. Peygamber büyük günahlar arasında saymış,¹⁹ hatta bir sözünde Allah’a şirk koşmanın hemen ardından zikretmiştir.²⁰ Sihir yapanın imanının zâyi olacağını bildirmiştir.²¹ Bunun yanında büyü yapan için cezalar öngörülmüştür.²²

Hz. Peygamber’in 9. ve 10. hicrî yıllarda yoğun bir şekilde Medine’ye gelen heyetlerle yaptığı görüşmeler, İslam’ı tanıtmaya ve yayma bakımından olduğu kadar, batıl inanışlar ve hurafelerle mücadele açısından da önem arzeder. Peygamberimiz kabilelerin öteden beri sahip oldukları batıl inançları ve bunlarla ilgili uygulamaları ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Esed kabilesi heyeti kuşları azarlamak, onların isimlerinden, seslerinden ve geçişlerinden anlamlar çıkarmak (ıyâfet), taşları işaretleyip

14 Müslim, II, 1750-1751.

15 Âlûsî, II, 343 vd.

16 Müslim, II, 1744; Ebû Dâvud, IV, 233.

17 İlyas Çelebi, “Ğûl”, *DİA*, XIV, 177.

18 Büyünün mahiyeti, çeşitleri ve çeşitli kültürlerdeki durumu hakkında özet bilgi için bk. Hikmet Tanyu, “Büyü”, *DİA*, VI, 501-506.

19 Buhârî, VII, 34; Nesâî, *Sünen*, İstanbul 1981, VII, 111.

20 Buhârî, VII, 29, 34.

21 Nesâî, VII, 112.

22 İbn Hanbel, I, 190-191; Tirmizî, IV, 60.

avuçlarında sallayarak birtakım anlamlar çıkarmak ve kehânet gibi uygulamaların hükmünü sorduklarında Hz. Peygamber bütün bunları yasaklamıştır.²³ Uzre heyeti üyeleri, aralarında bir kâhin kadın bulunduğunu, ona muhakeme için başvurduklarını bildirirler. İçinden çıkamadıkları bir meseleyi ondan sorup sormayacaklarını öğrenmek isterler. Peygamberimiz ondan bir şey sormamalarını emreder.²⁴ Kinde temsilcileri tereyağının içine bir çekirge gözü yerleştirerek Hz. Peygamber'in yanına girerler ve gizledikleri şeyin ne olduğunu sorarlar. Peygamberimiz "Sübhanallah! Bu ancak kâhinlerin işidir. Kâhine, kâhinliğe özenmek ateştedir" buyurur.²⁵

Hz. Peygamber'in İslam'a aykırı batıl anlayış ve adetleri ortadan kaldırmaya yönelik uygulamalarına heyetlerle görüşmeleri esnasında meydana gelen şu olayı da örnek olarak kaydetmek istiyoruz. Birtakım insanlar bazı yiyecekleri yediği takdirde başına bir bela geleceğine inanırlardı. Halbuki İslam bu yiyecekleri helal saymıştı. Peygamberimiz, cahiliye döneminde kendilerine hayvan yüreği yemeyi yasaklayan Cu'fi kabilesi temsilcilerine kızarmış bir yürek ikram eder. Eti yemek üzere eline alan heyet üyesi Seleme b. Yezid'in, muhtemelen heyecandan ve yasak kabul ettiği bir şeyi yemekten korktuğu için eli titrer. Peygamberimiz kendisine cesaret vererek "Ye onu" deyince adam yürek etini yer.²⁶

Câhiliye döneminde insanlar ay ve güneş tutulması gibi tabiat olaylarını uğur veya uğursuzluk olarak yorumlamakta, önemli bir kişinin veya bir hükümdarın doğum, ya da ölümünün işareti saymakta idiler.²⁷ Hz. Peygamber, ay ve güneş tutulması hakkında, eski çağlardan beri kehânete dayalı bu tür yorumların yanlış olduğunu bildirmiştir. Hz. Peygamber zamanında, birisi Mekke döneminin son zamanlarında, ikisi de Medine döneminde olmak üzere üç defa güneş tutulması ve iki defa da ay tutulması meydana gelmiştir. Ay tutulması esnasında yahudiler toplanıp ateş yakmışlar, tas çalmışlar, ayın büyülediğini söylemişlerdir. Diğer birçok konuda olduğu gibi Hz. Peygamber güneş ve ay tutulmaları konusunda da bu tür gerçek dışı inanç ve telakkileri yıkmıştır. Bu telakkilerin doğru olmadığını belirtmiş, bunlara sadece birer gök olayı olarak bakmıştır. Akıl erdirilemeyen olaylar karşısında mantık dışı yorumlar yerine Allah'a sığınmanın daha sağlıklı yol olduğunu göstermiştir. Nitekim oğlu İbrahim'in vefat ettiği gün güneş tutulmuş, halktan bu olayın İbrahim'in ölümünden dolayı gerçekleştiği şeklinde yorumlayanlar olmuştur. Fakat Hz. Peygamber "Bir

23 İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-Eser fi Fünûni'l-Meğâzi ve's-Siyer*, tah. Muhammed el-Id el-Hatrâvî, ve arkadaşı, Beyrut 1992, II, 333-334.

24 İbn Seyyidinnâs, II, 335.

25 Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, Kahire 1308, III, 272-273; Asım Köksal, *İslam Tarihi (Medine Devri)*, İstanbul 1980, X, 137.

26 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I-VIII, Beyrut 1985, I, 324-325.

27 Müslim, I, 622; Neseî, III, 136, 141, 145; İbn Mâce, I, 401.

kimsenin ölümü ve doğumu sebebiyle güneş ve ay tutulmaz. Siz bu gibi olayları gördüğünüz zaman namaz kılın ve Allah'a niyazda bulunun" tavsiyesinde bulunmuştur. Bir başka rivayette ise "Hiçbir insanın ölümüyle güneş ve ay tutulmaz. Bunlar Allah'ın kudretinin bir nişanesi olan âyetlerinden iki âyettir. Bu olayları gördüğünüzde namaz kılın" demiştir. Güneş tutulması esnasında Mescid'e çıkarak dört (bazı rivayetlerde iki) rekat namaz kılmalıdır.²⁸ Tamamen insanların gücü ve iradesi dışında meydana gelen güneş ve ay tutulmaları esnasında Hz. Peygamber'in ibadet etmesi, onun, kâinattaki düzeni yaratan Yüce Allah'ın gücünü takdir ve takdise yönelik bir davranışı olarak değerlendirilmelidir.

Sonuç olarak, Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde okumaya, bilgiye, akla, düşünceye, araştırmaya son derece önem verildiği malumdur. Hz. Peygamber hayatında ve faaliyetlerinde batıl inanışlara ve hurafelere göre değil, bilakis daima inanç, azim, sebat, sabır, çalışma, sebeplere bağlanma ve danışarak hareket etme gibi esaslara riayet etmiş, faaliyetlerini somut adımlar atarak gerçekleştirmiştir.

Batıl inanışların ve hurafelerin inanç boşluğuna, dînî hayatın zayıflamasına, bunların dînî bir görevmiş gibi telakki edilmesine, dolayısıyla dinin tahrifine, hayalciliğe, gerçeklerden, bilimsel davranışlardan ve akli kullanmaktan uzaklaşmaya, ekonomik ve duygusal açıdan insanların sömürülmesine, bazı insanların haksız kazanç sağlamasına, onların iyi niyetinin kötü niyetli kişiler tarafından istismar edilmesine, din istismarına, kişilerin geleceği ve gaybı öğrenme hususundaki zaaflarının kötüye kullanılmasına, ahlâkî çöküntüye ve ruh sağlığının bozulmasına yol açtığı veya açabileceği gerçektir. Bu tür asılsız şeylere rağbeti önlemek için herşeyden evvel dinin temel kaynaklarından, ehil kimselerden tatmin edici bir şekilde öğrenilmesi ve öğretilmesi gerekmektedir. Eğitim kurumlarının yanısıra, iletişim araçlarına da bu hususta büyük görevler düşmektedir. Aksi takdirde bu alandaki boşluk, ehil olmayan bilgisiz kişiler tarafından doldurulacak ve hurafeler daha da yaygınlaşacaktır.

28 Buhârî, II, 23-31; Müslim, I, 618-630; Neseî, III, 124-154; İbn Mâce, I, 400-402; Mehmet Apaydın, *Resûlullah'ın Günlüğü*, İstanbul 1995, s. 95-98.